

Лілія Олегівна ГАЛАПУП

аспірантка,
кафедра банківської справи,
Тернопільський національний економічний університет
E-mail: Lilia7907@ukr.net

СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ ФУНКЦІОНУВАННЯ РИНКУ МІЖБАНКІВСЬКОГО КРЕДИТУВАННЯ В УКРАЇНІ

Галапуп, Л. О. Сучасні тенденції функціонування ринку міжбанківського кредитування в Україні [Текст] / Лілія Олегівна Галапуп // Економічний аналіз : зб. наук. праць / Тернопільський національний економічний університет; редкол.: В. А. Дерій (голов. ред.) та ін. – Тернопіль : Видавничо-поліграфічний центр Тернопільського національного економічного університету «Економічна думка», 2016. – Том 24. – № 2. – С. 15-21. – ISSN 1993-0259.

Анотація

Вступ. Вивчення ринку міжбанківського кредитування України потребує особливої уваги в сучасних умовах кризових процесів, нестабільного розвитку економіки, девальвації національної грошової одиниці, зростання інфляційних явищ, скорочення обсягу депозитних вкладів та виникнення у переважної більшості банківських установ проблем із платоспроможністю. У таких умовах міжбанківський кредитний ринок набуває все більшого значення, оскільки саме міжбанківські кредити найбільш швидко реагують на зміну кон'юнктури та є оперативним джерелом додаткових коштів для банків. У зв'язку із цим у статті розглянуто сучасні тенденції та проблеми розвитку ринку міжбанківського кредитування України. Проаналізовано структурні елементи міжбанківського кредитного ринку на сучасному етапі розвитку економіки.

Мета. Дослідити структуру міжбанківського кредитного ринку України, проаналізувати сучасні тенденції та суперечності його розвитку в умовах кризових процесів, а також запропонувати шляхи покращення ефективної діяльності ринку міжбанківського кредитування.

Метод (методологія). Дослідження проведено за допомогою загальнонаукових методів аналізу, а саме методами індукції, дедукції, наукового узагальнення, порівняння та комплексності, а також використано економіко-статистичні методи аналізу (зіставлення, табличні, графічні та методи укрупнення результатів).

Результати. Запропоновано новітні методи, які б сприяли розвитку вітчизняного ринку міжбанківського кредитування та оперативному залученню додаткових коштів у разі виникнення проблем із платоспроможністю.

Ключові слова: міжбанківський кредитний ринок; рефінансування; кредити «овернайт»; цінні папери; облікова ставка; платоспроможність.

Liliya Olehivna HALAPUP

PhD Student,
Department of Banking Business,
Ternopil National Economic University
E-mail: Lilia7907@ukr.net

CURRENT TRENDS OF FUNCTIONING OF THE INTERBANK LENDING MARKET IN UKRAINE

Abstract

Introduction. The study of interbank lending market in Ukraine needs special attention in the present conditions of crisis processes, unstable economic development, devaluation of the national currency, rising inflation effects, reduction of deposits and emergence of the vast majority of banks with solvency problems. In such circumstances, the interbank market is becoming increasingly important, because interbank loans respond as quickly as possible to changing market conditions. They are also an operative source of additional funds for banks. In this regard, the article considers current trends and problems of the interbank lending market in Ukraine. The structural elements

of the interbank credit market at the present stage of economic development are analyzed.

Purpose. The aim of the research is to study the structure of interbank credit market of Ukraine, to analyze current trends and contradictions of development processes in crisis and to offer ways to improve the efficient operation of the interbank lending market.

The method (methodology). The study has been conducted with the help of scientific methods of analysis, such as methods of induction, method of deduction, method of scientific analysis, method of comparison and complexity, and methods of economic and statistical analysis (comparison, tabular, graphical and methods of consolidation effects).

Results. The innovative techniques that could facilitate the development of domestic market of interbank lending and operational attraction of additional funds in case of problems with solvency are proposed in this article.

Keywords: interbank credit market; refinancing; "overnight" loans; securities; discount rate; solvency.

JEL classification: G21, G32

Вступ

У сучасних кризових умовах розвитку економіки України дослідження стану ринку міжбанківського кредитування набуває особливого значення, оскільки саме йому відводиться вагомий роль у покращенні ступеня ліквідності та платоспроможності банківських установ, а також у забезпеченні стабільного розвитку банківської системи загалом. Така ситуація зумовлена підвищенням вимог до банківської системи, її стійкості та кредитно-інвестиційного потенціалу, а також спадом виробництва, який спостерігається уже кілька останніх років, значним відтоком депозитів юридичних і фізичних осіб та терміном їхнього розміщення в банках.

Важливість міжбанківського кредитування також посилюється тим, що в умовах фінансової нестабільності та кризових процесів збільшується потреба банківських установ у оперативних позикових інструментах з метою виконання своїх поточних зобов'язань. Проте зауважимо, що з усіх існуючих фінансових інструментів сьогодні саме міжбанківські кредити найбільш швидко реагують на зміну кон'юнктури фінансового ринку. Саме тому банківські установи все частіше розглядають міжбанківські кредити як оперативне джерело отримання ресурсів задля виконання активних операцій на інших секторах фінансового ринку. Тому особливої актуальності набувають дослідження сучасних тенденцій розвитку ринку міжбанківського кредитування, виокремлення основних проблем і пропозицій щодо його подальшого функціонування.

Вагомий внесок у вивчення ринку міжбанківського кредитування, визначення його ролі та особливостей ціноутворення здійснено такими зарубіжними та вітчизняними економістами, як Н. Бодрова, О. Вовчак, І. Дейсан, О. Дзюблюк, Л. Ключко, О. Тригуб та інші. Однак роботи мають переважно фрагментарний характер, оскільки розглядають окремі аспекти міжбанківських кредитних відносин у контексті ресурсного забезпечення банківських установ. Сучасні кризові процеси, які відбуваються в економіці, визначають необхідність комплексного аналізу сучасних аспектів функціонування ринку міжбанківського кредитування загалом, формування основних проблем і пропозицій щодо ефективного його розвитку.

Мета та завдання статті

Метою статті є вивчення структури міжбанківського кредитного ринку України, аналіз сучасних тенденцій та суперечностей його розвитку в умовах кризових процесів і трансформації вітчизняної економіки. Для цього слід вирішити такі завдання: визначити роль міжбанківських кредитів у формуванні банківського капіталу, проаналізувати динаміку і структуру залучених на міжбанківському ринку коштів, охарактеризувати діяльність Національного банку України щодо рефінансування, а також виділити основні причини, які негативно впливають на розвиток міжбанківського ринку.

Виклад основного матеріалу дослідження

Сучасні умови функціонування банківської системи вимагають нарощення капіталу банківських установ шляхом запозичення фінансових ресурсів на міжбанківському та фондовому ринках. У результаті проведення таких операцій формуються позикові кошти чи недепозитні зобов'язання перед кредиторами, ініціатором мобілізації яких виступає безпосередньо сама банківська установа.

Позичковий капітал відіграє важливу роль у забезпеченні банківських установ необхідним обсягом ресурсів у процесі управління їх ліквідністю. Проте варто зауважити, що такі кошти є кредитними і потребують повернення. Значення позичкового капіталу ще більше посилюється у сучасних нестабільних політичних та економічних умовах, за яких у більшості банківських установ зростає потреба в оперативних позикових інструментах для здійснення виплат за своїми поточними зобов'язаннями.

Основними способами, за допомогою яких банківські установи формують позичений капітал, є мобілізація міжбанківських кредитів від інших банківських установ і Національного банку України на фінансовому ринку та емісія цінних паперів власного боргу банку [5, с. 98]. Пропонуємо проаналізувати детальніше кожний із них.

Міжбанківський кредит є, з одного боку, оперативним джерелом поповнення коштів банківської установи з метою підтримання кредитного потенціалу та поточної ліквідності, а з іншого – рентабельне вкладення вільних коштів. Саме міжбанківські кредити, з-поміж усіх існуючих у сучасних умовах фінансових інструментів, відзначаються швидкою реакцією на зміни кон'юнктури фінансового ринку. У такій ситуації банківські установи часто розглядають міжбанківський кредитний ринок як основу швидкого поповнення коштів для здійснення активних операцій на інших сегментах фінансового ринку.

Звернемо увагу, що метою залучення кредитів на міжбанківському ринку є збільшення потенціалу для розширення кредитної діяльності банківських установ з клієнтами, а також необхідність у підтримці та регулюванні ліквідності.

Роль міжбанківських кредитів у формуванні капіталу вітчизняними банківськими установами поступово зростає протягом тривалого періоду (табл. 1). Упродовж 2014 року спостерігається зростання обсягу залучених міжбанківських кредитів, які станом на 01.01.2015 року склали 266,2 млрд грн, а упродовж року їх розмір дещо зменшився і на 01.01.2016 року становив 194,3 млрд грн, що пов'язано із нестабільною економічною ситуацією в банківській системі України.

Таблиця 1. Обсяги залучених коштів банківськими установами на міжбанківському ринку у 2009–2015 рр. *

Назва показника	2009 р.	2010 р.	2011 р.	2012 р.	2013 р.	2014 р.	2015 р.
Усього банківських зобов'язань, млн грн	765127	804363	898793	957872	1085496	1168829	1150672
Залучені кошти банків на міжбанківському ринку, млн грн	47338	150056	194818	213710	208854	266225	194263
Відношення обсягу міжбанківських кредитів до загального обсягу зобов'язань банків, %	6,19	18,66	21,68	22,31	19,24	22,77	16,88

*Складено автором на основі [2].

Щодо валюти міжбанківських позик, то можемо зауважити, що співвідношення національної та іноземної валют приблизно однакове з невеликою перевагою на користь останньої. Так упродовж 2009–2011 років прослідковується переважання залучених коштів банками на міжбанківському кредитному ринку в іноземній валюті, що пов'язано зі значними обсягами зовнішньої заборгованості вітчизняних банківських установ. Ситуація змінюється з 2012 року, коли банківські установи залучають міжбанківські кошти переважно у національній валюті. Однак у сучасних умовах розвитку економіки зовнішня заборгованість банківських установ постійно зростає і станом на 01.01.2016 року обсяг кредитів залучених банківськими установами в національній валюті на міжбанківському ринку склав 65886 млн грн, а в іноземній валюті – 128377 млн грн.

Варто зауважити, що міжбанківський кредит є оперативним методом залучення коштів, але водночас дорогим джерелом капіталу для банківських установ. Ці кошти використовуються зазвичай для оперативного регулювання ліквідності балансу банку, а також для надання кредитів вигідним позичальникам [4, с. 177]. Сума, термін та відсоток за міжбанківським кредитом певною мірою також залежать від фінансового стану банку-позичальника, кола його власників, величини та рейтингу на фінансовому ринку. Однак визначальним чинником, який має вплив на формування ціни на кредитні кошти на міжбанківському ринку, є обсяг вільних коштів у кредитних установ.

У забезпеченні фінансової стійкості банківських установ значну роль відіграє також центральний банк. Рівень участі Національного банку України у формуванні капіталу банків залежить від цілей грошово-кредитної політики, яку він проводить у певний період часу, а також від інструментів, за допомогою яких він може кредитувати банківські установи. Національний банк України надає кредити рефінансування банківським установам за відсотковою ставкою, що не є нижчою, ніж облікова ставка, а також яка не підлягає коригуванню упродовж дії кредитного договору.

Наголосимо, що активною була діяльність Національного банку України щодо рефінансування упродовж 2014-2015 років. Значна девальвація національної грошової одиниці, ажіотажний попит на валюту, нестабільна політична ситуація в країні спричинили паніку серед населення, призвели до відтоку депозитних коштів з банківської системи, внаслідок чого переважна більшість банківських установ відчували проблеми із платоспроможністю і були не здатні виконувати свої зобов'язання. У таких умовах Національний банк України з метою підтримання ліквідності банківських установ надав кредити рефінансування станом на 01.01.2016 року на суму 61,4 млрд грн, що лише на 3 млрд грн менше, ніж у кризовому 2008 році (64,4 млрд грн) (табл. 2). Така ситуація вимагає від головного регулятора швидкої реакції на зміни, що відбуваються на грошовому ринку та своєчасного надання кредитів рефінансування тим банківським установам, які справді відчувають значну потребу у таких коштах і діяльність яких є системно важливою для функціонування вітчизняної банківської системи.

Зауважимо, що з метою зменшення впливу фінансових кризових процесів та забезпечення стабільності банківських установ Національний банк також активно надавав кредити фінансового оздоровлення на суму 28,2 млрд грн станом на 01.01.2015 року та за перше півріччя 2015 року на суму 11,7 млрд грн, які отримали 10 банків. Проте, як пізніше показала перевірка, вони виявились проблемними, позаяк значно погіршили ситуацію із ліквідністю та платоспроможністю цих банківських установ. Також варто зазначити, що більшість кредитів надавалась із порушенням нормативно-правових актів, оскільки певна частина коштів була використана не за цільовим призначенням, а на кредитування суб'єктів господарювання [6, с. 219]. Національний банк надавав кредити рефінансування, використовуючи різні підходи до банківських установ щодо відсоткових ставок і умов погашення кредиту, а також значними були витрати коштів рефінансування на купівлю іноземної валюти, наслідком чого було ще більше посилення тиску на національну валюту.

У контексті нашого дослідження вважаємо за необхідне також здійснити аналіз рівня облікової ставки Національного банку України, яка є основним інструментом грошово-кредитного регулювання і взаємопов'язана із політикою рефінансування. Облікова ставка протягом 2009-2013 років поступово зменшувалась, що свідчить про те, що метою політики Національного банку України було створення стимулів для повернення коштів вкладників у банківську систему та активізація кредитування банківськими установами реального сектору економіки. Так у 2009 році облікова ставка становила 10,3 %, а у 2013 році її рівень зменшився і склав 6,5 % (рис. 1).

Таблиця 2. Обсяг та структура кредитів з рефінансування банківських установ України у 2009-2015 р.р. [7]

(млрд грн)

Інструменти рефінансування	2009 р.	2010 р.	2011 р.	2012 р.	2013 р.	2014 р.	01.01.2016 р.
Загальний обсяг, у т. ч.:	64,4	5,2	28,9	97,6	71,5	222,3	61,4
– кредити «овернайт» (постійно діюча лінія рефінансування);	12,7	0,2	2,1	28,7	19,8	95,2	49,2
– кредити, надані шляхом отримання тендера;	1,2	0,5	3,2	11,7	13,8	55,4	12,2
– через операції прямого репо;	0,5	0,1	23,6	56,7	36,0	20,4	-
– довгострокові кредити;	1,7	10,5	-	-	-	-	-
– кредити під програми фінансового оздоровлення;	46,9	3,4	-	0,5	2,0	28,2	-
– через операції своп.	1,4	-	-	-	-	23,1	-
Облікова ставка НБУ, %.	10,25	7,75	7,75	7,5	6,5	19,5	22,0

З проведеного дослідження можемо побачити, що значне збільшення рівня відсоткових ставок відбулось у 2014 році, що спричинене вагомим зростанням інфляції і стрімкою девальвацією національної грошової одиниці. У таких умовах Національний банк України з метою зменшення обсягу грошової маси в обігу підвищив рівень облікової ставки до 19,5 %, а станом на 01.01.2016 року її рівень ще підвищився і склав 22,0 %. Також зауважимо, що зростання рівня облікової ставки та потреба більшості банківських установ у додаткових коштах спричинили зростання відсоткових ставок на міжбанківському кредитному ринку.

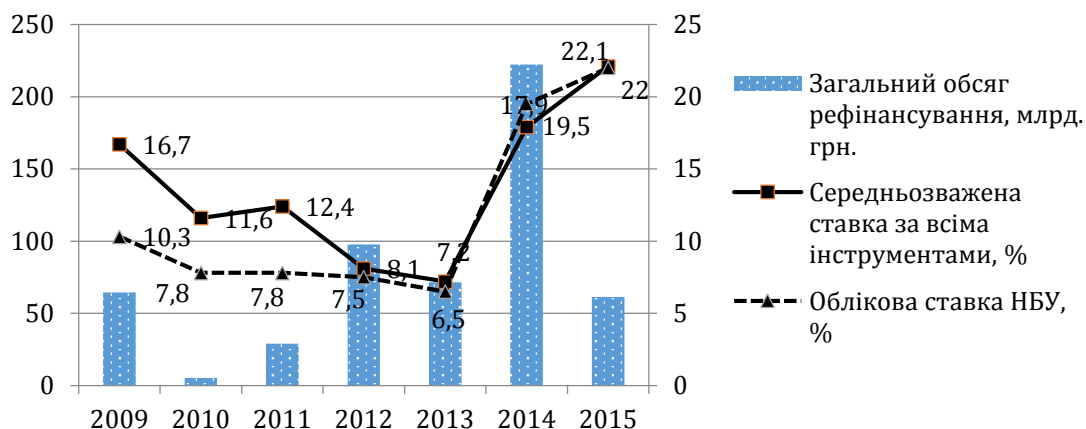

Рис. 1. Динаміка рівня ставок рефінансування банківських установ України у 2009-2015 роках [7]

Ще одним важливим методом формування позикового капіталу є емісія банківськими установами власних боргових зобов'язань, зокрема банківських облігацій та векселів. Однак зазначимо, що в Україні такі операції ще не набули широкого застосування. Цінні папери власного боргу банку займають незначну частку у структурі як сумарних пасивів, так і сумарних зобов'язань (табл. 3). Так їх обсяг упродовж 2015 року становив лише 0,95 % від усіх зобов'язань банківських установ.

Аналізуючи динаміку емісії вітчизняними банківськими установами боргових цінних паперів, можемо зауважити, що вона має чітку тенденцію до збільшення. Зокрема за 2009 рік банківськими установами було емітовано цінних паперів власного боргу обсягом 4407 млн грн, а за 2013 рік – 11799 млн грн. Упродовж 2015 року обсяг випущених цінних паперів власного боргу банку дещо скоротився і склав 10905 млн грн. Така ситуація, на наш погляд, зумовлена низькою дохідністю облігацій, оскільки залучення коштів від їх продажу відбувається за вищою відсотковою ставкою, ніж пропонується з початку розміщення, наслідком чого є небажання потенційних покупців купувати цінні папери.

Серед головних причин, які негативно впливають на розвиток операцій банківських установ з борговими цінними паперами власного боргу, можна назвати високий ризик втрати вкладених коштів, відсутність захисту прав та інтересів інвесторів, недоліки чинної податкової системи, недостатній рівень розвитку ринку цінних паперів, нестабільна економічна та політична ситуація в країні тощо.

Таблиця 3. Динаміка емісії цінних паперів власного боргу банківськими установами України [2]

Показники	2009 р.	2010 р.	2011 р.	2012 р.	2013 р.	2014 р.	2015 р.
Сумарні банківські зобов'язання, млн грн	765127	804363	898793	957872	1085496	1168829	1150672
Сумарні пасиви, млн. грн.	880302	942088	1054280	1127192	1278095	1316852	1254385
Цінні папери власного боргу, млн грн	4407	2552	6013	10215	11799	4554	10905
Питома вага цінних паперів власного боргу у сумарних зобов'язаннях, %	0,58	0,32	0,67	1,07	1,09	0,39	0,95
пасивах, %	0,50	0,27	0,57	0,91	0,92	0,35	0,87

Отже, проведене нами дослідження дає змогу зробити висновок, що ринок міжбанківського кредитування в Україні репрезентований більшою мірою моделлю кредитних відносин на рівні банків другого рівня. Національний банк України надає кредити банківським установам переважно лише у випадках суттєвих проблем із платоспроможністю чи ліквідністю на грошово-кредитному ринку.

Таким чином, умовою проведення ефективної політики рефінансування Національного банку України, на нашу думку, є своєчасне надання кредитів рефінансування банківським установам. Оскільки несвоєчасно проведений механізм кредитного рефінансування банків призводить до поширення паніки серед клієнтів банку, в якому спостерігається нестача ліквідних коштів для виконання своїх зобов'язань, а також ажіотажний відтік депозитних коштів з банківської системи, як це уже спостерігалось у кризовому 2008 році. Також важливим є проведення прозорої політики рефінансування Національним банком, яке повинно проявлятися у однаковому ставленні до усіх банківських установ та визначення чітких критеріїв, за якими банки могли б претендувати на першочергове одержання позикових коштів і на їх обсяги.

Щодо емісії облігацій, то не менш важливим способом утримання в обороті банківської установи таких коштів, на нашу думку, є їх конвертація в акції. Проте тут важливо зауважити, що з метою поповнення статутного капіталу банківські установи повинні здійснити випуск акцій, після чого вони зможуть обміняти їх на конвертовані облігації. Конверсія облігацій не є обов'язковою операцією, її власник самостійно приймає рішення щодо конвертації. Перевага конвертованих облігацій для їх власників полягає у тому, що вони мають змогу купити акції банківської установи у найбільш вигідний для них період часу та отримати певну частку володіння банком, ставши акціонером після настання визначеного строку. Банк, здійснюючи конвертацію облігацій, має можливість утримати раніше залучені кошти і розрахуватись із боргами за облігаціями власними акціями.

Висновки та перспективи подальших розвідок

Підсумовуючи вищесказане, можемо зробити висновок, що одним із головних факторів відновлення і підтримання економічного зростання в Україні є виважена грошово-кредитна політика Національного банку України. Основними завданнями його в сучасних умовах є орієнтація кредитної політики банківських установ на реальний сектор економіки, сприяння розвитку інвестиційного кредитування та стабілізація банківської системи загалом. Вагоме значення для стабілізації економіки країни та виведення її з кризового стану мають ефективний контроль за переміщенням фінансового капіталу, своєчасне корегування обсягів грошових коштів, а також їх цільове призначення. Незважаючи на значні кроки, що здійснюються в цьому напрямі, необхідним залишається забезпечення довіри до курсової політики учасників ринку та сталого рівня ліквідності банківських установ, задовольняючи той попит, який формує кредитну пропозицію банків. Наслідком чого повинно стати зменшення спекулятивних операцій на міжбанківському ринку. Перспективами подальших розвідок повинні стати дослідження ролі позикових ресурсів у процесі формування банківського капіталу в сучасних кризових умовах розвитку вітчизняної економіки.

Список літератури

1. Бодрова, Н. Сек'юритизація активів як інноваційна форма рефінансування банків та проблеми її впровадження в Україні [Текст] / Н. Бодрова // Наука й економіка. – 2011. – №4(24). – С. 7-11.
2. Бюлетень НБУ [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.bank.gov.ua/control/uk/publish/category?cat_id=57897.
3. Вовчак, О. Сучасні інструменти реструктуризації вітчизняної банківської системи [Текст] / О. Вовчак, І. Осадчий // Вісник НБУ. – 2014. – №12. – С. 13-17.
4. Дейсан, І. Міжбанківський кредитний ринок України на сучасному етапі [Текст] / І. Дейсан // Вісник Університету банківської справи Національного банку України. – 2012. – №3(15). – С. 176-178.
5. Дзюблук, О. Теоретичні та практичні аспекти реалізації банками ресурсної політики [Текст]: монографія / О. Дзюблук, Ю. Галіцейська. – Тернопіль, Вектор, 2012. – 208 с.
6. Ключко, Л. Проблемні банки в Україні, їх рефінансування та рекапіталізація в сучасних умовах [Текст] / Л. Ключко // Актуальні проблеми економіки. – 2011. – №3(117). – С. 217-222.
7. Основні показники діяльності банків України [Електронний ресурс] / Національний банк України. — Режим доступу: <http://www.bank.gov.ua>.
8. Тригуб, О. Особливості ціноутворення на ринку міжбанківського кредитування в Україні [Текст] / О. Тригуб, О. Стретович // Формування ринкових відносин в Україні. – 2013. – №5(144). – С. 44-50.

References

1. Bodrova, N. (2011). Asset securitization as an innovative form of bank refinancing and problems of implementation in Ukraine. *Science and economics*, 4(24), 7-11.

-
2. Bulletin of the National Bank of Ukraine (2016, January 20). Retrieved January 20, 2016, from http://www.bank.gov.ua/control/uk/publish/category?cat_id=57897.
 3. Vovchak, O. (2014). Modern tools restructuring of the domestic banking system. *Journal of the National Bank of Ukraine*, 12, 13-17.
 4. Dejsan, I. (2012). The interbank credit market of Ukraine at the present stage. *Journal of University of Banking of National Bank of Ukraine*, 3(15), 176-178.
 5. Dziubliuk, O. (2012). *Theoretical and practical aspects of the banking resource policy*. Ternopil: Vektor.
 6. Klusko, L. (2011). Problem banks in Ukraine, refinancing and recapitalization in current conditions. *Actual problems of economy*, 3(117), 217-222.
 7. *Basic indicators of banks in Ukraine* (2016, April 27). Retrieved April 27, 2016, from <http://www.bank.gov.ua>.
 8. Tryhub, O. (2013). Features pricing in the interbank lending market in Ukraine. *The formation of market relations in Ukraine*, 5(144), 44-50.

Стаття надійшла до редакції 16.05.2016 р.